

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЛЕКСЕМА ЂАВО И ВРАГ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Предмет рада јесте концептуализација појмова *ђаво* и *враг* у савременом српском језику. У раду је најпре дат кратак преглед досадашњих истраживања о теорији концептуалне метафоре као основном домену интересовања когнитивне лингвистике, са циљем стицања увида у проблем ове теорије, њеног расветљавања и примене на ексцерпираној грађи. Кроз теорију појмовних метафора указано је на концептуалне домене које лексеме *ђаво* и *враг* формирају у језику. Откривањем семантичког потенцијала дошло се до уочавања метафора које наведене појмове структурирају и учествују у њиховој концептуализацији, што је циљ анализе. Грађа је ексцерпирана и анализирана из електронског корпуса савременог српског језика (SrpKor). Утврђени су најтипичнији изворни домени и њихови поддомени: ЕНТИТЕТ, ЧОВЕК, ЖИВОТИЊА, ПРЕДМЕТ, МАТЕРИЈА и др., што је помогло при утврђивању појмовних метафора које су конструисане од општијих ка конкретизованијим (ЂАВО ЈЕ ЖИВИ ЕНТИТЕТ → ЂАВО ЈЕ ЧОВЕК → ЂАВО ЈЕ САВЕЗНИК / ГОСПОДАР КОМЕ СЕ РОБУЈЕ (СЛУЖИ) / СУДИЈА и сл.)

Кључне речи: ђаво, враг, когнитивна лингвистика, теорија појмовних метафора, концептуализација.

1. Уводна разматрања

Област когнитивне лингвистике несумњиво је постала актуелно истраживачко питање у протеклим деценијама. Крај XX века довео је до преусмеравања истраживачког интересовања лингвистичара ка домену семантике, и то између језичких значења и когнитивног процеса. Из овога произилази уверење да су „jezička značenja najdirektnije uslovljena funkcionisanjem ljudskih kognitivnih moći“ (IVIĆ 2001: 179). Једна од најутицајнијих књига која је произашла из когнитивне лингвистичке традиције је Лејкофова и Џонсонова књига *Metaphors we live by* (LAKOFF, JOHNSON 1980). Лејкоф и Џонсон су открили да су људски когнитивни процеси углавном метафорични, што даље значи да је већина нашег свакодневног концептуалног

¹ k.momcilovic-15746@filfak.ni.ac.rs

система у основи метафорична² (LAKOFF, JOHNSON 1980: 4, 56). Када то кажемо, мислимо на то да је људски концептуални систем метафорички структурисан и дефинисан. Когнитивно лингвистичко истраживање је показало да метафора, поред метонимије и неколико других релација, представља важан процес којим се различити концептуални домени речи повезују заједно како би се формирале језичке слике (GIBBS 1996: 312). Увидевши да се неке метафоре одражавају у нашем свакодневном језику кроз широк спектар израза, Лејкоф и Џонсон користе доказе из свакодневних конвенционалних језичких израза како би закључили постојање метафоричких односа или мапирања између концептуалних домена у људском уму. Лејкофов примарни циљ у развоју концептуалне теорије метафоре је да открије метафоричка пресликавања између домена и како су она водила људско расуђивање (CROFT, CRUSE 2004: 194). Притом, према Гибсовој тврдњи концепти су привремене, независне конструкције у радној меморији настале на лицу места од генеричких и епизодних информација у дугорочном памћењу (GIBBS 1996: 313).

У когнитивно-лингвистичком погледу, концептуална метафора се састоји од два концептуална домена, у којима се један домен схвата на основу другог. Концептуални домен је свако кохерентно организовање искуства (KÖVECSES 2002: 4). Кевечеш још наводи да је стварање метафоричког значења део кооперативног процеса (језичког или неког другог) које се увек одвија у великом скупу контекста (у распону од непосредног до позадинског) (KÖVECSES 2010: 740), наводећи ум, тј. мозак као главни орган у којем настају и складиште се алтернативни концептуални системи. Притом, концептуални систем је заснован на искуству говорника, налик наученим, унапред усвојеним метафоричким варијацијама.

Метафора се производи у одређеној (екстралингвистичкој) ситуацији и (језичком) контексту (PANTHER, THORNBURG 2017: 276). Посматрајући је као кључни механизам организовања појмова (RASULIĆ 2004: 27), појмовна метафора је, дакле, и један од основних механизма комуникације и одговорна је за формирање полисемичних језичких структура. Притом, „*u okviru kognitivne lingvistike značenje se izjednačava sa konceptualizacijom – obrazovanjem pojmova na osnovu čovekovog fizičkog, čulnog, emocionalnog i intelektualnog iskustva sa svetom koji ga okružuje*“ (KLIKOVAC 2004: 9). Према начелима когнитивистичког приступа, одређене апстрактне категорије бивају конкретизоване у лексичком (и граматичком) систему и обратно.

Ово истраживање бавиће се анализом концепта који лексеме *ђаво* и *враг* имају у српском језику, а то даље значи да ће се истраживање усмерити ка изналажењу појмовних метафора којима се ове две лексеме концептуализују. Сам термин појмовне метафоре указује нам на везу између језика и мишљења. Механизам метафоре састоји се у пресликавању структуре једног појмовног домена на други, при чему се домен који позајмљује своју

структуру назива *изворни* (*source domain* – чулно сазнатљив, конкретан), а онај који се на основу њега разуме – *циљни* (*target domain* – чулно несазнатљив, апстрактан) (KLIKOVAC 2004: 11–14; KÖVECSES 2002: 4; CROFT, CRUSE 2004: 195). Било каква конкретизација апстрактног домена врши се на основу искуства из физичке средине.

Према мишљењу Р. Драгићевић, концептуална метафора служи као „ментални механизам којим обликујемо реалност“ (ДРАГИЋЕВИЋ 2010: 89–90), што значи да једносмерно кретање метафоре, од конкретног до апстрактног домена, служи пресликавању једног (познатог) појма на други појам.

Крофт и Круз сумирају Лејкофову концептуалну теорију метафоре на следећи начин (CROFT, CRUSE: 2004: 198):

- 1) то је теорија конвенционализованих израза у свакодневном језику у којој су дословни и метафорички елементи међусобно (граматички) комбиновани;
- 2) метафорички изрази нису чисто лингвистички феномен, али је принцип концептуалног мапирања (*mapping*) општи и продуктиван (и претпоставља се да је карактеристичан за људски ум);
- 3) метафоричко пресликавање је асиметрично: израз се односи на ситуацију у једном домену (циљни домен) користећи концепте пресликане из другог домена (изворни домен);
- 4) метафоричко пресликавање се може користити за метафоричко резонавање о концептима у циљном домену.

Несумњиво је да су изворни и циљни домен унутар метафоре повезани на основу сличности појмова. Такође, закључили смо и да почивају на интеракцијама два домена, реконструисаних из свакодневног искуства. Међутим, од посебног значаја је тврдња да когнитивни лингвисти усвајају теорију да метафоричко значење није посебна врста значења, већ ће пре бити случај да је метафора резултат посебног процеса тумачења једног значења (CROFT, CRUSE 2004: 194). То значи да апстрактне појаве које нас окружују доживљавамо и разумемо помоћу искуствено познатих појава, у чему нам суштински помаже појмовна метафора. Овом тврдњом закључићемо даља теоријска разматрања о концептуалној метафори у овом раду.

2. Методологија истраживања

Предмет рада јесте концептуализација појмова *ђаво* и *враг* у савременом српском језику. Истраживање је засновано на когнитивно-семантичком приступу и базира се на теорији појмовних метафора. Истраживањем жели да се укаже на концептуалне домене које лексеме *ђаво* и *враг* подстичу. Откривањем семантичког потенцијала доћи ће се до низа метафоричких изра-

за. Овакав аналитички приступ доводи до уочавања метафора које наведене појмове структурирају и учествују у њиховој концептуализацији, што и јесте примарни циљ анализе.

Грађа је ексцерпирана и анализирана из електронског корпуса савременог српског језика (SrпKог³): корпус чине реченице и текстови различитих функционалних стилова (најпре књижевноуметнички, а потом и публицистички и научни), због чега смо овакав корпус сматрали репрезентативним извором грађе који нам може пружити резултате. Приликом анализе, лексеме су потврђене присуством у стандардизованим речницима савременог српског језика⁴, а дефиниције и примери из речника служе како би се стекао увид у комплетан семантички потенцијал лексема *ђаво* / *враг*. Овим поступком анализа бива усмеренија и конкретизованија.

Циљ истраживања појма *ђаво* и њему сродног појма *враг*, који су предмет анализе, је уочавање оних метафора које их структурирају. Изналажењем конкретних домена који учествују у њиховој концептуализацији, издвојили смо све оне метафоре којима се на наведени појам упућује, а свака од њих је егземплована из референтних извора. Анализом су обухваћене само оне реченице у којима се истраживане лексеме експлицитно помињу.

Спроведена анализа је квалитативног типа.

3. Анализа

3.1. Концептуализација појма ЂАВО

Анализа која следи обухвата лексему *ђаво* и лексичке спојеве у којима се она налази. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (РСЈ V: 67) за лексему *ђаво* као основно значење речи наводи: 1.а. рлг. и празн. 'по народном веровању и религиозном учењу натприродно биће, које обично живи у паклу, замишљено као оличење зла, зли дух, сатана' и: 1.б. 'у емоционалним обртима (клетвама, псовкама, узречицама, љутњи и др.)', а затим и као додатна значења: 2. фиг. а. 'живахно, несташно створење, шаљивчија, враголан'; 2.б. 'изузетно, изванредно способна особа'; 2.в. 'рђаво, зло створење'; 2.г. 'зло, невоља, непријатност'. Под обележјем бр. 3, РСЈ дефинише појам *ђаво*: 3. (обично уз придевске заменице) 'као замена правога назива у емотивнијем изражавању, кад говорно лице не зна прави назив, неће да га помене, или не може да се сети' (V: 67).

И *Речник српскохрватског књижевног језика* (РМС I: 814) најпре нуди основно значење речи које је једнако оном које смо пронашли у РСЈ: 1. 'по религиозном схватању зао дух који човека заводи и наводи на грех, враг, сотона, нечастиви', а потом и секундарна значења: 2. фиг. а. 'жив, несташан момак'; 2.б. 'опака, зла особа'; 2.в. обесна, несташна, жива, немирна особа; 2.г. 'храбар, смео, спретан, окретан, сналажљив, довитљив човек'; 2.д. 'нешто

неодређено, непознато, неко, нешто⁵; 2.ђ. 'зло, несрећа, невоља, опасност'; 2.е. 'удес, зао случај'; 2.ж. 'хирови, мушице'; 3. 'узвик у чуђењу или узбуђењу, клетва'; 4. (као поредба) 'у великој мери, јако, веома' (РМС I: 814).

У оба речника прво значење можемо тумачити као дословно, онако како га религијски контекст предочава у човековом искуству: *ђаво* је религијски појам, натприродно метафизичко биће одређеног изгледа и особина (в. РСЈ: 1.а; РМС: 1). Међутим, примећујемо да су остала дата значења метафорична. Потенцијална семантичка интерпретација лексема *ђаво* коју РСЈ и РМС нуде, указује нам на пресликавање карактеристика појма из једног домена у други, а самим тим, отвара нам могућности за уочавање и дефинисање одређених метафора. Фигуративна употреба овог појма указује нам на могућност исказивања човековог карактера кроз призму ђавола. Тако ће живахна, несташна особа бити поређена са ђаволом, али и она која је способна и изузетна. Са друге стране, ђаволом се уопштавају и негативне човекове особине, па је зла, опака, препредена особа окарактерисана ђаволом, односно структурирана метафоричким путем.

Поред семантичког нивоа у реченицама су наведени сви они идиомаатизовани лексички спојеви, што нам је у великој мери помогло да закључимо да је метафоричка употреба ове лексема у савременом српском језику једнако присутна, колико и дословна.

Екскерпирана грађа која припада концепту ђавола мотивисана је изолованим или повезаним деловањем метафора са другим когнитивним механизмима, тј. доменима. Најпре ћемо, на основу анализе корпуса коришћеног за потребе овог рада, набројати и прокоментарисати уочене и издвојене метафоре које стоје у основи појма ЂАВО.

3.1.1. Метафора ЂАВО ЈЕ ЕНТИТЕТ (НАЛАЗИ СЕ / НЕ НАЛАЗИ СЕ У САДРЖАТЕЉУ), при чему је садржатељ – човек, односи се на већ установљену метафору у савременом српском језику. Ђаво се као жива или нежива појава, дух, предмет или материја налази у односу на особу (садржатеља) која га укључује у себе. Ентитет може ући у човека, запоседнути га, управљати њиме и сл.

(1) Па, усуди се само да још једном дигнеш руку на ово дете, и обећавам ти да ћеш веома брзо сазнати какав је то ђаво у мени⁵ (ЕК, Г. Адамс); (2) Претпостављам да им Хенк прича како је сам ђаво ушао у мене (ЕК, Г. Адамс); (3) Рекао би човек да су ђаволи у њој (ЕК, Р. Петровић); (4) Понекад ђаво прави у срцу нам се јави! (ЕК, И. Иљф, Е. Петров); (5) Иако носи ђавола у телу, ипак је племић [...] (ЕК, Ј. Потоцки).

⁵ Овај пример могуће је тумачити и метафором ЂАВО ЈЕ (ДИВЉА) ЖИВОТИЊА (в. одељак: 3.1.1.1.2.), али с обзиром на недостатак контекста, у тексту није јасно предочена семантичка вредност беса, љутње или срџбе, те смо овај пример тумачили као бивствовање ђавола унутар човека.

3.1.1.1. Метафора која је приликом истраживања дала највише резултата⁶: у великом броју случајева ђаво је окарактерисан као ЖИВИ ЕНТИТЕТ. Ова метафора даље може бити конкретизирана издвајањем ужих метафоричких равни, уколико узмемо у обзир чињеницу да је један од начина концептуализације ове лексеме путем човека и животиња као доминантних изворних домена, те издвајамо: ЂАВО ЈЕ ЧОВЕК, ЂАВО ЈЕ (ДИВЉА) ЖИВОТИЊА.

3.1.1.1.1. ЂАВО ЈЕ ЧОВЕК:

(1) Окренуо сам се према огледалу и са њега ме је погледао сам ђаво. Муња је севнула. Наклонио сам се и рекао: – Дозволите да се представим [...] (ЕК, М. Новаковић); (2) Зашто би ђаво лагао? Ђаво једини увек и свугде говори истину, једино њему истина одговара (ЕК, М. Новаковић); (3) Баш си луд, где ђавола уводиш под кров! Ђаво је овде лош човек (ЕК, Р. Петровић); (4) Тај убоги ђаво правио је са мношвом заједно најлепши пар рага који сам икада видео (ЕК, О. Де Балзак); (5) Левак се насмеја: – Мали, ти си велики ђаво (ЕК, М. Савић); (6) Некада несташан као ђаво (ЕК, И. Секулић).

Као једна од најчешћих конкретизација метафоре ЂАВО ЈЕ ЖИВИ ЕНТИТЕТ, издвојили смо – ЂАВО ЈЕ ЧОВЕК. Оваква конкретизација упућује на чињеницу да ђаво може имати особине и обављати функције својствене човеку. Тиме се даље указује на спектар добрих и лоших особина код човека и ђавола, али првенствено на функционисање ђавола међу живим светом: натерати на нешто, ући у некога, учинити злим, покварити и сл. У наведеним примерима (1) и (3) ђаво је оличење зла у човеку. Са друге стране, ђаво може бити и праведно биће (2), али и сналажљиво, враголасто и несташно створење (5), (6), на основу чега закључујемо да ђаво не мора нужно бити концептуализован негативним конотацијама. Често се ђаво конкретизује као још једна људска особина: беда, сиромаштво (4). Ова конкретизација идиоматизовала се у савременом српском језику, што потврђују и стандардизовани речници које смо проучили (РСЈ V: 68, РМС I: 815).

У оваквим конкретизацијама ђаволу се приписују људске особине, а од посебног значаја је његово делање међу живим светом. Издвајамо конкретизације: ЂАВО ЈЕ ГОСПОДАР КОМЕ СЕ СЛУЖИ (РОБУЈЕ), ЂАВО ЈЕ ПРОТИВНИК У БОРБИ, ЂАВО ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉ, ЂАВО ЈЕ СУДИЈА, ЂАВО ЈЕ КУШАЧ, ЂАВО ЈЕ САВЕЗНИК.

Метафора ЂАВО ЈЕ ГОСПОДАР КОМЕ СЕ СЛУЖИ (РОБУЈЕ), може бити исказана још једном, наизглед, општијом метафором, која је већ усвојена у когнитивистичким студијама – ЂАВО ЈЕ ВЛАДАР. Определили смо се за прву варијанту метафоре, јер је њена концептуална раван нешто конкретнија. Обе метафоре наглашавају постизање супериорности над човеком:

(1) Један ђаволски шегрт, причало се, везао таљигашком коњу оквир од старих наочари (ЕК, И. Секулић); (2) Туга ме гура у гроб; лећи ћу у њега

⁶ С обзиром на обимност корпуса, како не бисмо додатно оптерећивали рад, одлучили смо да за сваку издвојену појмовну метафору наведемо по један пример одређене структуре и нећемо га даље понављати.

пре но што ми пође за руком да се избавим из ђаволске власти (ЕК, Ј. Потоцки); (3) Да му није сам ђаво родоначелник? (ЕК, Волтер); (4) [...] лажни свештеници продавали су лажне реликвије верницима без разума, ђавољим слугама (ЕК, Ф. Давид).

На основу забележених примера увиђамо да концептуализација ђавола као господара, односно владара носи негативну конотацију. Преузимање власти над човеком је оличење његове супериорности, али и победе зла – што у потпуности одговара језичким представама у искуству говорника.

Метафора **ЂАВО ЈЕ ПРОТИВНИК У БОРБИ** огледа се у дуелу доброг и злог, који се поставља пред човеком:

(1) Нека милостиви господин има двобој макар и са старим ђаволом! (ЕК, Б. Прус).

Ово даље имплицира изналажење метафора **ЂАВО ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉ** и **ЂАВО ЈЕ КУШАЧ**, које у основи представљају покушај успостављања контроле над човеком:

(1) Јер је ђаво олакшао путове да се до њега дође, а Бог није хтео још ни стазе своје да осигурава. Требало је знати све путове ђавоље да се не погреша на оним божијим (ЕК, Р. Петровић); (2) После извесног времена увиде да је на њега био уперен ђаволов мамац (ЕК, Р. Петровић); (3) Али право је ђаволско [да искушава], а правда је божја (ЕК, М. Новаковић); (4) Али ђаво му није давао мира (ЕК, Политика: 15.12.2000.); (5) Те речи су ми толико личиле на ђаволска кушања да сам стално гледао [...] (ЕК, Ј. Потоцки); (6) Пријатељу, помисли да је ђаво вечни човеков непријатељ и није потребно позивати га и звати по имену да би му нашкодио (ЕК, Ј. Потоцки).

Конкретизација **ЂАВО ЈЕ САВЕЗНИК** потврђена је великим бројем примера и односи се на склапање уговора, савеза или пакта са човеком, такође са циљем стицања власти над њим. У апсолутном броју забележених примера односи се на негативну конотацију:

(1) Ко, дакле, продаје душу ђаволу? (ЕК, М. Новаковић); (2) Колико сам чуо, због уговора са ђаволом. Погодба беше оваква: ђаво Гросману докторат, Гросман ђаволу душу (ЕК, С. Басара); (3) Кажем вам, направио је договор са самим ђаволом (ЕК, Г. Адамс); (4) Инквизиција оптужује најугледније братственике за савез са ђаволом (ЕК, С. Басара); (5) Ђаво је сарађивао са својим омиљеним помоћником...ЖЕНОМ (ЕК, Д. Браун); (6) Клингсор постаје чаробњак и склапа савез са ђаволом (ЕК, Х. Прат).

У малом броју забележених примера примећујемо да ђаво преузима улогу Бога у виду судије или, условно речено, праведника који наплаћује човеку заслужене грехе, те тако издвајамо метафору **ЂАВО ЈЕ СУДИЈА**:

(1) [...] знао је како је најзад уловљен, ђаво је дошао по своје (ЕК, Р. Трифковић); (2) А кад није, онда ђаво дође по своје кад му се нико не нада (ЕК, Политика 15.09.2000.); (3) Бог је казнио тог лупежа, а ђаво је подавио оне остале (ЕК, Волтер).

3.1.1.1.2. Унутар метафоре ЂАВО ЈЕ ЖИВИ ЕНТИТЕТ учавамо још једну конкретнију раван – ЂАВО ЈЕ (ДИВЉА) ЖИВОТИЊА, али је ова метафора забележена у мањем броју примера:

(1) Да сам стиг’о, верујем да би истер’о тог ђавола из ње (ЕК, Г. Адамс); (2) Ишли су рационалном линијом да је боље договором створити добросуседске односе, него ђавола потезати за реп (ЕК, Политика 28.09.2000.); (3) Борба између животињско-ђаволског Ја и божанско-доброг Ја чине да изгледа као да једно постоји на рачун другог (ЕК, Ч. Мингус).

У забележеној грађи ђаво је концептуализован као звер која бесни унутар човека (1), (3) и која се испољава на површину, осим у примеру (2), када се дивља звер не односи на појединца, већ на колектив. Ова конкретизација врло је блиска још једној метафори у којој се ђаво концептуализује као ЕНТИТЕТ унутар самог човека.

Како је ђаво примарно ексцерпиран из религијског контекста, честа је појава религијског бића као изворног домена, па се тако ђаво јавља као МОЋНА СИЛА и као НАТПРИРОДНО БИЋЕ. Оваква концептуализација може бити обухваћена и објашњена општијом метафором ЗЛО ЈЕ СИЛА КОЈА ЧОВЕКА ТЕРА ДА ПАДНЕ (KLIKOVAC 2004: 18). У оба случаја наглашен је метафизички и религијски контекст, чиме се на изванредан начин истиче у први план чињеница да ђаво постоји изван човекове моћи, алудирајући на његов негативан карактер и негативан утицај на човека.

(1) Не сметају Борском народном покрету „Отпор“ да свакодневно, све док се из Дома културе не иселе социјалисти, спроводи акцију истеривања ђавола (ЕК, Политика 08.12.2000.); (2) Истина, није се говорило да су вампири, али се сматрало да се њихова тела, оживљена ђавољом моћи, често ноћу спуштају са вешала и узнемиравају живе (ЕК, Ј. Потоцки); (3) Ђаволи који су били опсели Пачека могли су му опчинити чула и помутити их свакојаким обманама (ЕК, Ј. Потоцки).

Кључни аспекти религије укључују наш поглед на Бога и ђавола и наш однос према Богу и ђаволу. Ови појмови се, слично појмовима друштва и нације, концептуализују као личност, или у себе укључују концептуализацију метафоричких појмова. Кевечеш нуди неке примере случајева где се концептуални домени као што је МОРАЛ манифестују или реализују углавном на нелингвистичке начине (KÖVECSSES 2002: 9). Дискурс о моралу често укључује две темељне концептуалне подметафоре: ЧИНИТИ ЗЛО ЈЕ ПАД (DOING EVIL IS FALLING) и ЗЛО ЈЕ СИЛА (EVIL IS FORCE) (KÖVECSSES 2002: 9), које су значајне за ово истраживање. Према метафоричком систему морала, зло (ЂАВО) може деловати на „исправну“ особу (ЧОВЕК), која може или „пасти“ (постати лоша) или остати усправна (остати добра). Зло може бити или спољашња или унутрашња сила. У овом случају, реч је о унутрашњем злу.

У оквиру домена ЖИВИ ЕНТИТЕТ проналазимо још једну потен-

цијалну конкретизацију у равни непознатог, неодређеног, чулно и физички далеког, те издавајмо подметафору ЂАВО ЈЕ НЕПОЗНАТ ЕНТИТЕТ. Њена концептуализација се огледа кроз употребу појма *ђаво* уз придевске заменице са семантичком конотацијом *неодређеног, непознатог*.

(1) Једино су наша неискусна деца питала који се то *ђаво* чује одозго од Мраморка (ЕК, В. Стевановић);

3.1.2. У оквиру метафоре ЂАВО ЈЕ НЕЖИВИ ЕНТИТЕТ издвојили смо неколико конкретнијих метафора:

3.1.2.1. Метафору ЂАВО ЈЕ ЕНТИТЕТ већ срећемо у истраживањима Д. Кликовац, те је због своје транспарентности била лако уочљива у корпусу. Међутим, Кликовац говори о присуству материје у садржатељу, која може бити *течност, маса*, или нешто друго (KLIKOVAC 2004: 207), везујући човека унутрашња стања и емоције за овај домен. У складу са нашим истраживањем, појава *ђавола* у човеку се не може сматрати емоцијом, али је, свакако, један вид *унутрашњег стања бића*, те се у том случају *ђаво* може концептуализовати као метафизичко биће. У складу са овом тврдњом ентитет се може концептуализовати као (НЕТИПИЧНА) МАТЕРИЈА.

(1) Нуклеарна енергија више није *ђаво*. *Ђаво* је угаљ (ЕК, Политика 16.01.2008.);

3.1.2.2. Метафора ЂАВО ЈЕ ПРЕДМЕТ појављује се у конкретизованијим метафорама у којима је главно обележје предмета његова *вредност*, те смо тако издвојили подметафоре ЂАВО ЈЕ СКУП ПРЕДМЕТ и ЂАВО ЈЕ ЈЕФТИН ПРЕДМЕТ.

(1) Коштала ме је *ђаво* и по (ЕК, Д. Браун); (2) Бољи од њих пре нас су већ отишли под земљу, а најмлађи – не вреде ни *ђавола*! (ЕК, Б. Прус).

У наведеним примерима овим конкретним метафорама (у оквиру опште ЂАВО ЈЕ ПРЕДМЕТ) појам *ђавола* се концептуализује као РОБА, скупа и јефтина.

3.2. Како когнитивна лингвистика претпоставља примат просторног домена у организовању појмовног система (RASULIĆ 2004: 31), осврнућемо се и на просторна значења, односно локалистичке домene који се истраживаним појмом исказују. Проучивши грађу, учили смо неколико могућих начина концептуализовања и дистрибуције лексичких реализација у просторној димензији. Метафора кретања и положаја испољена је трима варијантама: ЂАВО ЈЕ ДОЛЕ, ЂАВО ЈЕ ЦИЉ, ЂАВО ЈЕ ДАЛЕКО. Ове оријентационе метафоре су утемељене на спацијалним изворним доменима ДОЛЕ и ДАЛЕКО. У оквиру ових метафора концептуализује се положај *ђавола* кроз негативне асоцијације – конвенционалну појмовну метафору ЛОШЕ ЈЕ ДОЛЕ (KLIKOVAC 2004: 23; KÖVECSSES 2002: 36).

3.2.1. Оријентациона метафора ЋАВО ЈЕ ДОЛЕ потиче из просторне оријентације чији је изворни домен појам ДОЛЕ, а изведена је од већ установљене метафоре општијег карактера:

(1) Или сам запао у ђаволско коло? Тонем у понор. Крај. Збогом! (ЕК, Д. Васић); (2) Замишља да је негде између Исуса и ђавола – ближе ђаволу [...] (ЕК, Ч. Мингус).

3.2.2. Вођени општим језичким исуством и у складу са религијским контекстом да је божанско у рају, а ђаволско у паклу, као и чињеницом да се оно што је добро налази ГОРЕ, а оно што је лоше налази ДОЛЕ, уврстили смо забележене примере у ову метафору. Међутим, претраживањем корпуса смо дошли до јединственог (ретког) примера којим се положај ђавола концептуализује као узвишена тачка, те установили још једну оријентациону метафору ЋАВО ЈЕ ГОРЕ. Како је ова концептуализација примећена у само једном примеру, закључујемо да је њена мотивисаност слаба, а употреба нефреквентна:

(1) Ни ђаво није хтео да сиђе са брда изнад Ајвалика које гледа на 29 острва Егејског мора и које због тога, по легенди, и носи назив Ћавоља софра (ЕК, Политика 02.06.2010.)

3.2.3. Овим метафорама придружујемо и ЋАВО ЈЕ ЦИЉ која упућује на кретање ка ђаволу и положај ђавола. На основу контекста закључујемо да је реч о негативној конотацији, с обзиром на идиоматизовани статус у савременом српском језику, те се и у овом случају конкретизована метафора може подвести под општију – ЛОШЕ ЈЕ ДОЛЕ.

3.2.4. У оквиру концептуализације циља учачамо могућност да се положај ђавола концептуализује адвербијалом ДАЛЕКО. Појам даљине заснован је на перцепцији посматрача о удаљеним просторима. У забележеним примерима даљина је концептуализована као изворни домен и означава место до којег се тешко или дуготрајним путовањем стиже:

(1) Куда ја то, до ђавола, идем? (ЕК, В. Милићевић); (2) Идите до сто ђавола, глупе животиње! (ЕК, О. Де Балзак); (3) Брат и ја смо животарили повучено, далеко од сељака, у густој шуми, у коју је и ђавоља нога ретко залазила (ЕК, М. Савић); (4) Дозвољавате ли, месире, да га отерам из Москве до сто ђавола? (ЕК, М. Булгаков).

Већина забележених израза овог концептуалног поља сачувала се у савременом српском језику у облику идиоматских израза, те се данас често употребљава без чвршће повезаности са примарним значењем.

3.3. Концептуализација појма ВРАГ

У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* (РСЈ II: 793) лексему *враг* претражујемо по угледу на одредницу *ђаво*. РСЈ овај појам при-

марно објашњава као: 1. а. рлг. и празн. 'по народном веровању натприродно биће које живи обично у паклу, замишљено као оличење зла'; 2. фиг. а. 'несташно, немирно, обесно створење'; б. 'зло, опако, бесно створење'; в. 'зло, невоља, незгода'; г. 'назив за било какво биће, предмет, појаву'; 3. арх. 'непријатељ, противник'; 4. зоол. а. 'голуб'; б. 'грдобина' (риба); в. 'грдобинка' (РСЈ II: 793).

У *Речнику српскохрватског књижевног језика* (РМС I: 420–421) лексема *враг* је објашњена: 1. празн. 'по народном веровању натприродно биће које је оличење зла, ђаво, сотона'; 2. заст. 'непријатељ'; 3. нар. а. 'назив за било које биће, предмет и др. у љутњи, грдњи, недовољању и сл.'; б. 'несташно, немирно дете, немирна особа, враголан'; 4. 'враголија, псина, вражји посао' (РМС I: 420–421).

Како је реч о синонимима, то подразумева „однос између две лексеме различитог облика, а истог или сличног значења“⁷ (ДРАГИЋЕВИЋ 2010: 246). Узимањем у обзир ову тврдњу, пред нама су се створиле нове могућности проучавања појма *враг*. Управо због синонимног односа појмова, као и једнаких семантичких равни лексема *ђаво* и *враг*, покушали смо да истражимо оне когнитивне домене којима се лексема *враг* концептуализује, са циљем изналажења сличности и разлика у поимању ових двају појмова. Забележене метафоре смо представили табеларно, у односу на појам *ђаво*, те прокоментарисали оне које су најфреквентније у језичкој употреби.

3.3.1. Сличности и разлике у концептуализацији појмова ЂАВО и ВРАГ

ЂАВО ЈЕ ЧОВЕК / ВРАГ ЈЕ ЧОВЕК	
(1) Пошло му је за руком да заузме високи положај међу ђаволима ове земље (ЕК, Р. Сафрански); (2) Била сам прави ђаво и никад ме није држало место (ЕК, Политика 03.1.2010.); (3) И данас, чини ми се, ђаво има много више искуства, и у стању је да изгради читава нова друштва [...] (ЕК, Политика 08.10.2009.);	(1) Један му се враг приближава и сече чланке на ногама (ЕК, Р. Петровић); (2) То је дан када [...] крене улицама да дели деци бомбоне као утеху, јер су их испрепадали несташни врагови из Миклавжеве пратње (ЕК, Политика 09.12.2007.); (3) Стрпаћемо мале врагове у Иловачу (ЕЈ, Политика 12.04.2008.); (4) Ето како су врагови постали дрски! (ЕК, М. Шолохов);
ЂАВО ЈЕ ПРОТИВНИК У БРОБИ / ВРАГ ЈЕ ПРОТИВНИК У БОРБИ	
(1) Још један пораз ђавола који покушава да влада светом (ЕК, Политика 17.12.2006.); (3) Кад човек води борбу са ђаволом, понекад нису довољни кандило и свећа (ЕК, НИН 29.04.2002.);	(1) Заједно смо бојак били против врага супостата (ЕК, Н. Митић); (2) [...] носили српске заставе и транспаренте са натписима „Слога биће пораз врагу“ (ЕК, Политика 06.02.2008.);

⁷ Ова тврдња је од значаја за наше истраживање због изналажења сличности и разлика у концептуализацији појмова *ђаво* и *враг*. Како бисмо избегли преоптерећеност рада и промену правца истраживања, у раду ћемо се само дотаћи проблема синонимије као семантичке категорије у савременој лингвистици.

ЂАВО ЈЕ САВЕЗНИК / ВРАГ ЈЕ САВЕЗНИК	
(1) Он је наравно морао да игра једну другу улогу, улогу српског Фауста, који је морао да има уговор и са ђаволом (ЕК, Пешчаник); (2) Оно што је тој влади важно то је да буду влада [...] а да им у том смислу и црни ђаво може бити савезник (ЕК, Пешчаник); (3) [...] што представља посредно упућивање на пакт са ђаволом (ЕК, Р. Сафрански);	(1) Преговарао би и с црним врагом ако би то довело до мирног решења (ЕК, Политика 11.06.2009.); (2) с врагом ручати/вечерати (РМС I: 421); (3) врагу душу записати (РМС I: 421); (4) предати се врагу (РМС I: 421);
ЂАВО ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉ / ВРАГ ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉ	
(1) Мој конкурент је ђаво (ЕК, П. Симић); (2) Ђаво који је својим рукама и без туђе помоћи уништио Југославију (ЕК, Политика 22.03.2006.);	(1) Ако враг [човеку] није разбио колевку, разбиће гроб (ЕК, Ж. Требјешанин);
ЂАВО ЈЕ ПРИЈАТЕЉ / ВРАГ ЈЕ ПРИЈАТЕЉ	
(1) Ђаво је мој друг (ЕК, М. Видојковић); (2) Но, иако сигуран стрелац у свом дуговечном дружењу са ђаволом, није усмрћен противничким метком (ЕК, Политика 26.05.2008.);	(1) врагу свећу палити (РМС I: 421); (2) И зато се Андре зачудио кад је чуо да се он тако рано одрекао друговања с врагом [...] (ЕК, П. Луис);
ЂАВО ЈЕ СУДИЈА / ВРАГ ЈЕ СУДИЈА	
(1) Доћи ће ђаво по своје (ЕК, Политика 03.09.2010.);	(1) дошао враг по своје (РМС I: 421);
ЂАВО ЈЕ КУШАЧ / ВРАГ ЈЕ КУШАЧ	
(1) Ако ђаво куша младе на уживања, да не наговара исти тај старе да због уживања проклињу младе? (ЕК, Б. Расел); (2) [...] у ђаволовим речима види лукаву замку (ЕК, Даница); (3) [...] кад им је ђаво сејао зрна сумње (ЕК, Православље); (4) Ђаво је овде поставио своје мреже (ЕК, Православље);	(1) Ђаво је враг који радећи наопако доводи човека у искушење на које може да одговори (ЕК, Политика 31.12.2007.); (2) Идила, и у њој прст врага који не мирује [...] (ЕК, Политика 28.04.2007.);
ЂАВО ЈЕ ДИВЉА ЖИВОТИЊА / ВРАГ ЈЕ ДИВЉА ЖИВОТИЊА	
(1) Србија повукла ђавола за реп (ЕК, www.rts.rs 23.05.2009.);	(1) Срећи нигде краја. Али не да враг. Пробудила се дивљакуша у њој (ЕК, Илустрована политика);
ЂАВО ЈЕ ЕНТИТЕТ У САДРЖАТЕЉУ / ВРАГ ЈЕ ЕНТИТЕТ У САДРЖАТЕЉУ	
(1) А он рече: – легеон – легија – јер многи ђаволи бијаху ушли у њ (ЕК, Република); (2) да би [...] потпуно преселила ђавола у човека (ЕК, Р. Сафрански);	(1) Тражи баба троструку канџију да истера врага из Богдана (ЕК, Даница); (2) Враг, међутим, лежи у једном детаљу (ЕК, Политика 23.07.2001.);

ЂАВО ЈЕ НЕПОЗНАТ ЕНТИТЕТ / ВРАГ ЈЕ НЕПОЗНАТ ЕНТИТЕТ	
(1) Једино су наша неискусна деца питала који се то ђаво чује одозго од Мраморка (ЕК, В. Стевановић);	(1) Видиш, и тај ваш Спасоје и данас неког врага тражи (ЕК, М. Булатовић);
ЂАВО ЈЕ (НЕТИПИЧНА) МАТЕРИЈА / ВРАГ ЈЕ (НЕТИПИЧНА) МАТЕРИЈА	
(1) Нуклеарна енергија више није ђаво. Ђаво је угалј (ЕК, Политика 16.01.2008.);	(1) Међу студентима се опет неки враг кува (ЕК, П. Симић); (2) Чиме ли се тај враг држи у ваздуху (ЕК, Ж. Верн);
ЂАВО ЈЕ МОЋНА СИЛА / ВРАГ ЈЕ МОЋНА СИЛА	
(1) Узалудни покушаји да помири Бога и ђавола (ЕК, М. Поповић);	(1) [...] једно од осјетљивијих питања с којим не треба тражити врага [...], то јест бога у институцији која није овлаштени дилер вјере за Републику Хрватску (ЕК, www.rts.rs 01.08.2010.);
ЂАВО ЈЕ НАТПРИРОДНО БИЋЕ / ВРАГ ЈЕ НАТПРИРОДНО БИЋЕ	
(1) Не може се веровати у ђавола, а да се не верује у Бога (ЕК, Р. Сафрански); (2) Оно [биће] је изнутра подељено тако да му је једна страна окренута светом, друга профаном, једна Богу, друга ђаволу (ЕК, Ј. Колаковски);	(1) Елем, једни веле да је ова биљка „дрво свих демона“ и да се под њом окупљају врагови (ЕК, Политика 23.04.2009.); (2) Зашто смо се клали, маги моја драга, кад ничега нема, ни Бога ни врага (ЕК, Политика 01.07.2001.);
ЂАВО ЈЕ СКУП ПРЕДМЕТ / ВРАГ ЈЕ СКУП ПРЕДМЕТ	
(1) [...] кад су подови њених канцеларија прекривали слоновачом, а цео тим [...] коштао као сам ђаво (ЕК, Политика 01.07.2010.);	(1) Чинимо све да обезбедимо пренос, али неко је некеме продао права и цене су отишле к врагу (ЕК, www.rts.rs 11.10.2010.);
ЂАВО ЈЕ ЦИЉ / ВРАГ ЈЕ ЦИЉ	
(1) То је био један од тренутака кад сам видела да све иде до ђавола, да његови из ДС-а не примете то и пусте тако (ЕК, Пешчаник); (2) Некако тако весело зазвжди у два прста, као да ђавола сустиже после првих петлова (ЕК, Р. Сафрански).	(1) Жена се насмеја. – Ма иди до врага, цицијо! (ЕК, М. Булгаков); (2) Послах до врага и њих и словенску тугу (ЕК, М. Булатовић); (3) То ме охрабрује да ипак није све отишло к врагу (ЕК, Политика 07.12.2007.); (4) Овде ће све отићи к врагу! (ЕК, М. Шолохов).

Закључили смо, најпре, да су појмови *ђаво* и *враг* изједначени у одређеним семантичким доменима. На основну дефиницију речника закључили смо и да се ове лексеме сматрају синонимичним, те да им је већи број концептуализованих представа о појму једнак. Да је реч о лексемама које садрже исту архисему, можемо доказати и примером ексцерпираним из корпуса, који најбоље показује синонимију истраживаних појмова:

(1) Видевши да нешто јури друмом, а да се иза њега вије облак прашине, помислили су да је међу њих бануо *ђаво*. – *Враг* на путу! – повика [...] (ЕК, П. Симић).

Наводећи различите критеријуме синонимности, као и бројна гледишта дефинисања синонимије (Блумфилд, Тафра, Круз и др.) Р. Драгићевић пружа детаљан увид у проблем синонимије (ДРАГИЋЕВИЋ 2010: 244–264). На основу скале синонимности А. Круза (1991: 265) (према: ДРАГИЋЕВИЋ 2010: 245) „ако се две лексеме могу заменити у већини контекста, онда су то дескриптивни синоними“ (2010: 245), закључујемо да и појмове *ђаво* и *враг* можемо сврстати у ову категорију.

Такође, уз тврдњу Д. Гортан-Премк да се синонимија односи на лексички механизам повезивања истих или сличних семантичких садржаја, те да су синоними „речи исте или сличне референцијалне вредности“⁸ (1997: 141) можемо уочити заједничке једнаке семантичке елементе које су саставни део поменутих лексема.

Табела бр. 1 приказује метафорички потенцијал појма *враг* и степен сличности са метафоричким потенцијалом појма *ђаво*. Како је реч о синонимним појмовима, потпуно је оправдана чињеница да се оба појма концептуализују путем једнаких домена: отуда је и велики број утврђених метафора истоветан у концептуализацији оба појма. Прокоментарисаћемо само неколицину: ВРАГ као и ЋАВО може носити обележје живог бића – у највећем броју забележених примера ВРАГ је концептуализован као ЧОВЕК и то различитих особина, које су, углавном носиоци негативних конотација. Тако се враг може односити на немирно, несташно дете (2), (3), способног човека, злу, дрску особу (4), али се може описати и као прљаво биће (5). Концептуализација ВРАГА као САВЕЗНИКА или ИСКУШАВАЧА једнако је заступљена у истраживаним текстовима и дословце одговара појмовним вредностима као и лексема *ђаво*. Изрази као што су 'склопити пакт са врагом', 'преговарати са врагом' и сл. упућују на ауторитативност зле силе, односно остварење моћи над човеком. Напомињемо да појам ВРАГ у концептуализацији владара, односно ГОСПОДАРА КОМЕ СЕ СЛУЖИ (РОБУЈЕ) није пронађен, нити забележен у овом раду. Метафоре као што су ЋАВО/ВРАГ ЈЕ ПРИЈАТЕЉ/НЕПРИЈАТЕЉ надовезују се на претходну метафору и упућују на позитиван и негативан однос између врага и човека, при чему је први далеко мање заступљен у актуелној језичкој употреби. ВРАГ је концептуализован и као (ДИВЉА) ЖИВОТИЊА, али у запажено мањем броју примера од домена ЧОВЕК. Метафора положаја присутна је у једнакој

⁸ Важно је направити разлику међу појмовима *синонимски ред* и *синонимски низ*, који најбоље указују на дистикцију између група речи сличног или истог значења, а о којима детаљније говори Д. Гортан-Премк у књизи *Полисемија и организација лексичког система у српском језику* (1997: 140). У овом истраживању се нисмо бавили питањем да ли је реч о делимичним или идентичним синонимима. Лексеме *ђаво* и *враг* смо посматрали као самосталне лексичке јединице чије смо истоветне семантичке садржаје настојали да уочимо и истакнемо.

варијанти ВРАГ ЈЕ ЦИЉ и односи се на лексичке спојеве који су подлегли процесу идиоматизације у српском језику, те се тако семантика израза 'послати некога к врагу' преображава у пренесено значење 'зажелети коме зло', или отерати кога (РМС I: 421).

3.3.2. Када је реч о разликама у концептуализацији поменутих појмова, важно је напоменути да ће у овом поглављу бити речи само о оним доменима који су при концептуализацији појма *враг* изостали. Појам *враг* је у корпусу забележен у далеко мањем броју примера него појам *ђаво*. Ово упућује на чињеницу да је појам *ђаво* заступљенији у савременој језичкој употреби, те су и његове могућности концептуализације разноврсније и фреквентније.

Иако смо установили да се искуствене корелације и сличности обрађиваних појмова односе на стварање општих метафора које су исте за оба случаја (ВРАГ ЈЕ САВЕЗНИК једнако фреквентно као и ЂАВО ЈЕ САВЕЗНИК), примећујемо да су конкретизације одређених општијих метафора у вези са појмом *враг* изостале. Пример за то је конкретна метафора у оквиру општије ЂАВО ЈЕ ПРЕДМЕТ / ВРАГ ЈЕ ПРЕДМЕТ: налазимо да се појам ВРАГ концептуализује као РОБА, али само као СКУПА. У оквиру концептуализације циља, није пронађена могућност да се положај врага концептуализује адвербијалом ДАЛЕКО, већ је присутна само метафора ВРАГ ЈЕ ЦИЉ. У речницима савременог српског језика смо пронашли изразе 'онде где је враг рекао лаку ноћ', 'бити при врагу', као и 'врагу за леђима' са значењем запуштеног, забитног, веома далеког краја, у којем лексема враг функционира са лексемом *ђаво* у виду синонима (РМС I: 421, РСЈ II: 794). Међутим, како нисмо пронашли одговарајуће примере у ЕК који би ово потврдили, одлучили смо да метафоре ЂАВО ЈЕ ДАЛЕКО / ВРАГ ЈЕ ДАЛЕКО не уврстимо у табелу.

Из наведеног можемо закључити да је при концептуализацији појма ВРАГ, у односу на појам ЂАВО, веома мали број когнитивних домена изостао. Разлог томе је готово истоветан семантички потенцијал, као и истоветан спектар искуствених структура које се метафорички даље разрађују и омогућавају нам да увидимо сличност између ових двају појмова и њихових концептуализација.

4. Закључак

Увидели смо да су многи појмови, посебно они апстрактни, структурисани и ментално представљени у оквирима метафора. Пошто смо установили да концепте посматрамо као динамичне, привремене репрезентације, онда можемо и лако разумети како различита метафоричка мапирања могу да функционишу како би помогла људима да дефинишу своја когнитивна

искуства. Отуда су, очекивано, поједини концепти подређени једнаким когнитивним представама. Закључићемо: сличности у поимању ова два појма, чак и у случају њихове различите концептуализације и конкретизације, постоје као последица заједничког деловања које могу имати у односу на човека. Као последица когнитивног искуства и језичког наслеђа човека, оба појма производе једнак ефекат у односу на човека. Отуда издвајамо – наведени примери су нам указали на исту основу у човековом когнитивном домену када је реч о концептуализацији ова два појма. Њихова концептуализација разрађена је у многобројним језичким изразима – од поетских (књижевноуметничких), преко публицистичких, па и научних текстова, што је потврђено обимом корпусне грађе. Утврдили смо најтипичније изворне домене, а то су: (ЖИВИ / НЕЖИВИ) ЕНТИТЕТ – ЧОВЕК, ЖИВОТИЊА, ПРЕДМЕТ, МАТЕРИЈА и др., што нам је помогло при утврђивању појмовних метафора. Оформљене метафоре конструисали смо од општијих ка конкретизованијим, као на пример: ЋАВО ЈЕ ЖИВИ ЕНТИТЕТ→ЋАВО ЈЕ ЧОВЕК→ЋАВО ЈЕ САВЕЗНИК/ГОСПОДАР КОМЕ СЕ РОБУЈЕ (СЛУЖИ) / СУДИЈА и сл. Констатовали смо да се одређене метафоре могу реализовати и на општијем нивоу апстракције (ЋАВО ЈЕ ДОЛЕ←ЛОШЕ ЈЕ ДОЛЕ).

Истражујући морални и религијски аспект појмова *ђаво* и *враг*, уочили смо да се аспекти религиозног и моралног искуства темеље на два метафорама: БИТИ ЛОШ ЗНАЧИ БИТИ НИЗАК и ЧИНИТИ ЗЛО ЈЕ ПАД (KÖVECSSES 2002: 9). Према метафоричком систему морала и религије, оба појма једнако фунгирају у савременом језичком систему. Такође, важно је нагласити да кроз сваки наведени метафорички систем *ђаво* и *враг* носе негативну конотацију, а у језичкој слици представљени су као зло које негативно утиче на човека и тежи да га надвлада.

Цитирана литература

- ГОРТАН-ПРЕМК, Даринка. *Полисемија и организација лексичког система у српској језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1997.
- ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: ЗУНС, 2010.
- РМС I–V: *Речник српскохрватског књижевног језика I–VI (1967–1976)*. Нови Сад (– Загреб): Матица српска (– Матица хрватска).
- РСЈ I– : *Речник српскохрватског књижевног и народног језика (1959–)*. Београд: САНУ.
- CROFT, William, Alan D. Cruse. *Cognitive linguistics*. Cambridge university press, 2004.
- GIBBS, Raymond W. „Why many concepts are metaphorical“. *Cognition*, 61 (1996): pp. 309–319. Santa Cruz: University of California, Department of Psychology.
- IVIĆ, Milka. *Pravci u lingvistici II*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2001.

- KLIKOVAC, Duška. *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2004.
- KÖVECSES, Zoltan. *Metaphor: a Practical Introduction*. Oxford university press, 2002.
- KÖVECSES, Zoltan. “Metaphor and Culture”. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 2,2 (2010): pp. 197–220. Research Gate 20.2.2022.
- LAKOFF, George, Mark Johnson. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
- PANTHER, Klaus-Uwe, Linda L. Thornburg. „Metaphor and Metonymy in Language and Thought: A Cognitive Linguistic Approach“. *SYNTHESIS PHILOSOPHICA*, 64 (2/2017): pp. 271–294. Hamburg: University of Hamburg, Institute of English and American Studies.
- RASULIĆ, Katarina. *Jezik i prostorno iskustvo: konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Čigoja štampa, 2004.

Извори

- EK: Korpus savremenog srpskog jezika (verzija: SrpKor2013, autori verzije: D. Vitas, M. Utvić). Copyright: Društvo za jezičke resurse i tehnologije (JeRTeh, <http://jerteh.rs>), <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/login.php>> , 11.09.2022.

Summary

The subject of the work is the conceptualization of the terms *đavo* and *vrag* in the modern Serbian language. The paper gives a brief overview of previous research on the theory of conceptual metaphor as a basic domain of interest in cognitive linguistics, with the aim of gaining insight into the problem of this theory, its clarification and application to extracted material. The conceptual domains that the lexemes *đavo* and *vrag* form in language were pointed out through the theory of conceptual metaphors. Discovering the semantic potential led to the observation of metaphors that structure the mentioned terms and participate in their conceptualization, which is the goal of this analysis. The material was excerpted and analyzed from the electronic corpus of the contemporary Serbian language (SrpKor). The most typical source domains that were determined: ENTITY, HUMAN, ANIMAL, OBJECT, MATTER, etc., helped in establishing conceptual metaphors that were constructed from more general to more concrete (THE DEVIL IS A LIVING BEING→THE DEVIL IS A HUMAN→THE DEVIL IS AN ALLY / MASTER TO WHOM WE SERVE / JUDGE, etc.)

Key words: *đavo*, *vrag*, cognitive linguistics, theory of conceptual metaphors, conceptualization